

Qarayev Elçin Teymur oğlu

AMEA A.A. Bakıxanov adına Tarix İnstitutunun

“Azərbaycanın yeni tarixi” şöbəsinin aparıcı elmi işçisi,

tarix üzrə fəlsəfə doktoru

E-mail: elchin_garayev@mail.ru

İRƏVAN QUBERNİYASINDA BAĞÇILIQ VƏ BOSTANÇILIQ (XIX YÜZİLLİYİN İKİNCİ YARISI-XX YÜZİLLİYİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ)

Açar sözlər: İrəvan, quberniya, kənd təsərrüfatı, bağçılıq, bostançılıq, ixrac;

Ключевые слова: Иреван, губерния, сельское хозяйство, садоводство, огородничество, вывоз;

Key words: Irvan, province, agriculture, horticulture, gardening, export;

İrəvan quberniyasının kənd təsərrüfatında bağçılıq və bostançılıq xüsusi rol oynamışdı. XIX yüzilliyin 90-cı illərin əvəllərində İrəvanda olan səyyah X.F.B.Linç bölgənin meyvə bağlarına valeh olaraq yazırdı ki, “Meyvə bağları ideal formada və cürbəcür rəngdə meyvələrlə örtülmüşdür. Biz budaqlarda sallanan böyük və şəffaf rəngdə şaftalıları, budaqlarda ağırlıqdan əyilmiş alma və armuddan, bol qozdan və tut ağaclarından ləzzət alırdıq. Qısa üzüm tənəklərindən bol üzümlər sallanırdı” (1, səh. 186). Daha sonra meyvə növlərini tərifləyən səyyah qeyd edirdi ki, “İrəvan meyvələrinin dünyada demək olar ki, rəqabəti yox idi...” (1, səh. 295). 1894-cü ildə İrəvan müəllimlər seminarıyının müəllimi Devitski 1894-cü ilin yayında quberniyayı başdan-başa gəzərkən öz gündəliyində qeyd edirdi ki, “yolların sağ və solunda palçıq hasarlarla bölünmüş böyük meyvə bağları, üzümlüklər, bostanlar uzanırdı...” (2, səh. 80). Hətta yaxşı gəlir gətirdiyinə görə vəzifəsindən asılı olmayaraq - tacir, dövlət qulluqçuları, sənətkarlar və digərləri bağçılıqla məşğul olurdular (3, səh. 23). Bağlar əsasən Araz çayının vadisində, dağların ətəklərində və iri çaylardan çəkilməmiş arxların, kanalların kənarında xüsusilə bol idi. Ümumiyyətlə, İrəvan quberniyasında meyvəçilik güclü inkişaf etmişdi. Məlumatla görə quberniyada ən çox

meyvəçiliyin inkişaf etdiyi yer Ordubad şəhəri və onun ətraf kəndləri idi (4, səh. 181).

İrəvan quberniyasında bağlar üç qrupa bölünmüşdü. Birinci qrup həyətəyanı bağ, yaxud bağça adlanırdı. Sahəsi az olan bağça, adətən, hər bir evin ətrafında yerləşirdi. İkinci qrupa şəhərətrafı iri bağlar daxil idi ki, əhalinin məskunlaşmadığı yerdə yerləşirdi. Üçüncü qrupa üzüm bağları daxil idi (3, səh. 24; 5, səh. 55-118; 4, səh. 181).

Meyvə bağlarında müxtəlif meyvələrin cürbəcür növlərinə rast gəlmək olardı. Bu meyvə bağlarında alma, şaftalı, ərik, gavalı, alça, gilə, xurma, heyvə, əncir, qoz, nar, tut, albalı, iydə, zoğal, zirinc, qoz və digər yerli meyvələr yetişdirilirdi. Bəzi meyvələr müxtəlif növləri ilə məşhur idi. Məsələn, şaftalının 4 – şafran, yarma, kərdi, şirəli; alçanın 7 – İsfahan, Təbriz, qırmızı, sulatan, xərci, çəyirdəkdən çıxma, göyçə; gavalının 6 - vəzir, xatun barmağı, sarı yaxud albuxara, daş və yaxud qara, göy, cancur; əriyin 12 - badamı, tez yetişən, ağca, nabat, göyçə nabat, xosrof şah, təbərzə, ağ, Ordubad, xərci, acı; almanın 14-cənnət, girdə-şirin, hacı Hüseyinli, vahab, uzun sap, akska, kərbalayı cəfər, qara, kalata, kalamfir, halal, söyüt, eşşək, uzunnuz; giləsin 4 - sarı, tezyetışən, qara, qırmızı; armudun 5 - malaça, bildirçin budu, hacımehdi, quş, rus; heyvanın 3 - Ordubad, çuvaklı, turş; tutun 5 - badana, çardaqlı, şahtut, xartut, cır tut; qozun 3 - kətanköynək, sucuq qoz, girgit; iydənin isə innabı, Təbriz və yaxud barmaq iydə növləri vardı (5, səh.79-118; 3, səh 26-28).

İrəvan quberniyasının bəzi meyvələri növünə, çeşidinə, böyüklüyünə, dadına, rənginə və ətrinə görə bütün Cənubi Qafqazda məşhur idi. Bunlardan Ordubad əriyini və İrəvan şaftalısını xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Bu meyvələr Tiflisə ixrac olunurdu (4, səh. 181).

İrəvan quberniyası öz üzümü ilə daha çox məşhur idi. Burada 40 növdə üzüm yetişdirilirdi. Bunlardan ağagörməz, xəlili, dayı yeyən, xərci, ət xərci, əsgəri, kişmiş, qırmızı kişmiş, çəyirdəkli kişmiş, balaca kişmiş, miskalı, xanım göbəyi, keçiməməsi, hüseyni, xaçabaş, əlvan-qara, anbarı və digər növlərini xüsusi qeyd etmək lazımdır (5, səh. 55-79).

Mənbələrdə İrəvan quberniyası üzrə bütün bağların sayı haqqında məlumatlara rast gəlmək olar. Buraya üzüm bağları da daxil idi. 1870-ci ilin sonlarında quberniyada 24481 bağ qeydə alınmışdır ki, onların da ümumi sahəsi 8458 desyatinə bərabər idi. Qəzalar üzrə isə bağların sayı belə idi: İrəvan qəzasında 4334 desyatin ərazini əhatə edən 10462 bağ qeydə alınmışdı. Bu bağlardan 1444 desyatin meyvə, 2890 desyatin isə üzüm bağlarının payına düşürdü; Naxçıvan qəzasının payına 2180 desyatin ərazini əhatə edən 6607 bağ, bu bağlardan 726 desyatin meyvə, 1454 desyatin isə üzüm bağları idi; Üçmüəzzin qəzasında 1859 desyatin sahəni əhatə edən 6972 bağ vardı. Bu bağlardan 620 desyatin meyvə, 1239 desyatin isə üzüm bağlarının payına düşürdü; Aleksandropol qəzasında isə 85 desyatin sahəni əhatə edən 440 bağ qeydə alınmışdı (4, səh. 181).

Qeyd etmək lazımdır ki, 1870-ci ildə İrəvan quberniyasının meyvə bağlarından 1 milyon pud təzə meyvə yığılmışdı. Lakin XX yüzilliyin əvvəllərində müxtəlif illərdə qeydə alınan meyvənin pudu qat-qat aşağı olmuşdu. Məsələn, 1907-ci ilin məlumatına görə İrəvan quberniyasında bağlardan 68594, 1909-cu ildə 94156, 1910-cu ildə 82795, 1912-ci ildə 70 min, 1913-cü ildə 100000, 1914-cü ildə isə 73732 pud meyvə yığılmışdır (6, səh. 6; 7, səh. 6; 8, səh. 6; 9, səh. 7; 10, səh. 8). Bu meyvələrin $\frac{1}{5}$ hissəsi yerli əhalinin tələbatına və eyni zamanda şərab hazırlanmasına sərf edilmişdi. Meyvələrin $\frac{2}{5}$ hissəsi quberniyanın meyvə bağları olmayan dağ kəndlərində satılır və Tiflisə ixrac olunurdu. Əhali bəzi hallarda meyvəni dağlıq ərazilərdə daha bol olan buğdaya, arpaya, yuna, pendirə və yağa dəyişirdi. Meyvənin qalan $\frac{2}{5}$ hissəsi

isə qurudulurdu. Belə meyvələrdən əriyi, şaftalını, alçanı, qara gavalını, tutu və gilası qeyd etmək lazımdır. Qurudulmuş meyvələr həm yerli əhalinin tələbatına gedirdi, həm də quberniyanın ayrı-ayrı ərazilərində satılırdı. Beləliklə, yığılan meyvənin $\frac{2}{5}$ hissəsi əhalinin öz xeyrinə sərf olunurdu, $\frac{3}{5}$ hissəsi isə satılır və digər kənd təsərrüfatı məhsullarına dəyişdirilirdi (4, səh. 182).

Yığılan meyvələr müxtəlif qiymətlərə satılırdı. 1870-ci il məlumatına görə bazarlarda təzə bir pud ərək və alma 70 qəpiyə, armud və heyva 1 rubla, şaftalı, albalı və gilası 60 qəpiyə, alça və gavalı 40 qəpiyə satılmışdı. Qurudulmuş meyvələr daha baha idi. Məsələn, qurudulmuş şaftalının bir pudu 1 rubl 20 qəpik, əriyin, albalının və qara gavalının pudu 2 rubl, bir pud alça 1 rubl, qoz 1 rubl, tut isə 80 qəpik idi (4, səh. 182).

İrəvan üzümü keyfiyyət və kəmiyyətinə görə digər meyvələri geridə qoymuşdu. Mənbələrdə müxtəlif illərdə yığılan üzüm haqqında məlumatlara rast gəlmək mümkündür. 1870-ci il məlumatına görə İrəvan quberniyasında bağlardan 984172 pud üzüm yığılmışdı. Bu rəqəm yalnız 3 qəzaya aid idi. Belə ki, qəzalar üzrə yığılan üzümün miqdarı isə belə idi: İrəvan quberniyasında 2890 desyatin sahədən 566440 pud, hər desyatin sahədən isə 196 pud; Naxçıvan quberniyasında 1454 desyatin sahədən 244272 pud, hər desyatin sahədən 168 pud; Üzmüəzzin qəzasında 1239 desyatin sahədən 173460 pud, hər desyatin sahədən 140 pud üzüm yığılmışdı (4, səh. 182-183). 1881-ci ilin məlumatına görə İrəvan şəhərində və onun ətraf yerlərində hər desyatin sahədən 300-350 pud üzüm əldə edilmişdir (1, səh. 25).

Lakin XX yüzilliyin statistik məlumatlarından görmək olar ki, quberniyanın bütün qəzalarında üzüm yığılmışdır. İrəvan quberniyasında yığılan üzüm 1907-cü il məlumatına görə 4565888, 1909-cu ildə 2904720, 1910-cu ildə 4759971, 1912-ci ildə 3639177, 1913-cü ildə 4645910, 1914-cü ildə isə 690804 puda bərabər olmuşdur (6, səh. 6; 7, səh. 5; 8, səh. 5-6; 9, səh. 6; 10, səh. 7). Məlumatdan görünür ki, 1914-cü ildə isə quberniyanın üzüm bağlarından daha az üzüm yığılmışdı.

Buna səbəb şaxtaların üzümə böyük ziyan vurması idi (10, səh. 7).

Yığılan üzümün $\frac{2}{3}$ -i şərab hazırlanmasına, $\frac{1}{3}$ -i isə yerli əhalinin tələbatına gedirdi. Üzümdən müxtəlif şirniyyatlar hazırlanır, bir hissəsi isə satılırdı. Üzümün satış qiyməti müxtəlif illərdə dəyişirdi. Məsələn, 1870-ci ildə şirniyyat üçün satılan üzüm 70 qəpikdən 1 rubla qədər, şərab üçün isə 30-45 qəpiyə; 1909-cu ildə bir pud üzüm 50-80 qəpiyə; 1912-ci ildə 60 qəpikdən 2 rubl 40 qəpiyə; 1914-cü ildə isə 70 qəpikdən 1 rubl 60 qəpiyə satılmışdı (4, səh. 183; 7, səh. 5; 9, səh. 6; 10, səh. 7)

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi üzümün bir hissəsi şərab hazırlanmasına gedirdi. 10 pud üzümdən 3 pud şərab alınırdu. 1870-ci ilin məlumatına görə quberniya üzrə 656114 pud üzümdən 479585 vedrə şərab əldə edilmişdi. XIX yüzilliyin 80-ci illərin əvvəllərinə aid olan məlumata görə isə yalnız İrəvan şəhərində hər il 600 min vedrə üzüm hazırlanmışdı. Şərabın bir hissəsi yerli əhalinin tələbatına gedirdisə, digər hissəsi ixrac olunurdu. 1870-ci ildə bir batman şərabın qiyməti 40 qəpikdən 1 rubla qədər idi. XIX yüzilliyin 80-ci illərin əvvəllərində isə bir şüşə şərabın qiyməti keyfiyyətindən asılı olaraq yerlərdə 12-25 qəpiyə satılmışdı (4, səh. 183; 3, səh. 25).

İrəvan quberniyasında ən yüksək keyfiyyətli şərab İrəvan qəzasında dəlmə, dyüqlü, əştərək, Naxçıvan qəzasında isə əylis şərabı hesab olunurdu (4, səh. 183).

Azərbaycanın digər bölgələrində olduğu kimi İrəvan quberniyasında da bağlar şəxsi və dövlətə yəni xəzinəyə məxsus idi. Qeyd etmək lazımdır ki, işğaldan sonra xəzinənin ixtiyarına keçən bağlardan gəlir azalmış, baxımsızlıq üzündən pis günə düşmüşdü. Bundan əlavə, xəzinə bağlarına təyin olunan nəzarətçilərin vəzifələrindən sui-istifadə etməsi ilə əlaqədar olaraq bu sahədən gələn gəlir ildən ilə azalırdı. 1837-ci ildə çar I Nikolay İrəvanda olarkən vəziyyətlə tanış olduqdan sonra Zəngi çayının sağ tərəfində yerləşən vaxtı ilə Hüseynqulu xana məxsus sərdar bağından başqa xəzinəyə məxsus bütün bağların xüsusi haqq müqabilində icarəyə verilməsi haqqında göstəriş vermişdi. Bundan sonra

xəzinəyə məxsus bağlar icarə müqabilində şəxsi adamların nəzarətinə keçdi. 1843-cü ildən xəzinəyə məxsus doqquz bağ ayrı-ayrı şəxslərə müəyyən haqq müqabilində icarəyə verilmişdi (11, səh. 109). 1867-ci ildə isə Sərdar və İngilis bağı adlanan iki bağ da 24 il müddətinə müəyyən şərtlərlə icarəyə verilmişdi (11, səh. 112-114).

1846-cı ildən Cənubi Qafqazın iri şəhərlərində, o cümlədən, İrəvanda xəzinəyə məxsus bağlara baxmaq üçün xüsusi dövlət təsisatı yaradıldı. Hər bir bağa baxmaq üçün dövlət tərəfindən bağban, gözətçi və bağları səliqəyə salmaq üçün isə lazımı qədər işçi qüvvəsi yeri açıldı (12, səh.185). Bundan əlavə, 1852-ci ildə İrəvan şəhərində bağları şəhər gəlirləri hesabına saxlamaq haqqında xüsusi göstəriş verildi (12, səh.185).

XX yüzilliyin əvvəllərinə aid stastik məlumatlarda ayrı-ayrı qəzalar üzrə üzümün becərilməsində və yığılmasında işçilərin sayı və onlara verilən əmək haqqı haqqında ətraflı məlumat verilmişdir. Bu məlumatlara görə sayından asılı olaraq ayrı-ayrı qəzalar üzrə üzüm bağlarında işləmək, ona qulluq etmək və yığmaq üçün il boyu 10-40 adam lazım olurdu. Gözətçilərin sayı isə 15-48 nəfər arasında olurdu (7, səh. 6; 9, səh. 7; 10, səh. 8).

İrəvan quberniyasında bostançılıq da güclü inkişaf etmişdi. Yerli əhali yeməklərin hazırlanmasında müxtəlif bostan bitkilərindən və göyərtilərdən geniş istifadə edirdilər. Tərəvəz bitkiləri həm dağlıq, həm də düzənlik ərazilərdə yetişdirilirdi. Quberniyada tərəvəz əkilən sahə 3 qismə bölünürdü. **Birinci qismə** daxil olan daha böyük təsərrüfat sahəsi idi. Bostan adlanan bu sahə kənddən və yaşayış yerlərindən 3, 5 və yaxud 10 verst aralıda yerləşirdi. Bostanlarda qarpız, yemiş, xiyar və s. əkilirdi və bu bostan bitkiləri satılmaq üçün nəzərdə tutulurdu. **İkinci qismə** daxil olan bostan daha kiçik idi və kəndlərin kənarında yerləşirdi. Burada əkilən tərəvəz yerli əhalinin öz tələbatına sərf edilirdi. Bu sahədə çuğundur, kələm, xiyar, pomidor, yerkökü, şalğam, turp, paxla, badımcan, noxud, mərci, qarğıdalı, istiot və s. əkilirdi. **Üçüncü qisim** bostan yaşayış evlərinin yaxınlığında yerləşirdi. Bu bostanlar çox xırda idi. Burada müx-

təlif göyərtilərə-soğan, sarımsaq, tərşun, keşniş, nanə, kahi, vəzəri və s. rast gəlmək olardı (4, səh.185).

İrəvan quberniyasında bostan bitkilərindən bəzilərinin müxtəlif növləri vardı. Məsələn, yemiş - şallax, dostucan, carcar və tutma, qarpız - xuni, ağabəy, qurbanağası, həsənbəy, abiax və s. növləri ilə məşhur idi (3, səh. 28-30). Yemişin tutma növü yerli əhali tərəfindən daha yüksək qiymətləndirilirdi. Tutma özü bir neçə növdən ibarət idi ki, bu növ digər növlərdən daha keyfiyyətli hesab olunurdu. Tutmanın nadirxan, mianbab, isfahan, xameyar, ağcanabat, göycənabat, yaycı və qələmqaş növləri vardı. Yemişin bu növünün yetişdirilməsi daha çətin başa gəlirdi və daha gəlirli sayılırdı. Hətta məlumatlara görə müstəqil xanlıq dövründə üzüm oğurluğuna nisbətən yemişin tutma növünün oğurluğu hakimiyyət orqanları tərəfindən daha sərt qayda ilə cəzalandırılırdı (3, səh. 28-29).

İrəvan quberniyası üzrə əkilən bostanların sahəsi və yığılan bostan bitkiləri haqqında mənbələrdə də məlumatlara rast gəlmək mümkündür. 1870-ci ildə İrəvan qəzasında düzənlik ərazilərdə 1922 desyatin, dağlıq ərazilərdə 158 desyatin, Naxçıvan quberniyasında düzənlik ərazilərdə 946 desyatin, dağlıqda 350 desyatin, Üçmüəzzin qəzasının düzənlik ərazilərində 1187 desyatin, dağlıqda 400 desyatin, Aleksandropol qəzasında düzənlikdə 227 desyatin, dağlıqda 222 desyatin, Yenibəyazid qəzasında bütünlüklə 364 desyatin əraziyə bostan bitkiləri əkilmişdir. Quberniya üzrə isə ümumi bostanların tutduğu sahə 5776 desyatınə bərabər olmuşdu. Həmin il təxminən 1000000 pudan çox bostan bitkiləri yığılmışdı (4, səh. 185).

XX yüzilliyin əvvəllərinə aid məlumatlardan görünür ki, bostan bitkilərinin yığılmasında xeyli geriləmə baş vermişdir. Məsələn, 1907-ci ildə bostanlardan 400 min rubl miqdarında müxtəlif növ bostan bitkisi yığılmışdır (6, səh. 6). 1912-ci il məlumatında qeyd edilir ki, bit basdığına görə bostan bitkilərinin böyük hissəsi məhv olmuşdur. Həmin il İrəvan qəzasında 984, Üçmüəzzində 607,5, Sürməlidə 228, Aleksandropolda 109, Yenibəyaziddə 45,5, Şərur-Dərələyəzdə 97, Naxçıvan-

da isə 322,5 desyatın sahəyə bostan əkilmişdi. Ümumiyyətlə quberniya üzrə bostanların ümumi sahəsi 2393,5 desyatınə bərabər idi. Bu sahələrdən isə ümumi qiyməti 212836 rubl olan 642277 pud məhsul yığılmışdı. Pomidordan başqa yığılan bostan bitkiləri yalnız yerli əhalinin tələbatına getmişdi. Pomidor isə konservləşdirilmiş şəkildə ixrac olunmuşdu (9, səh. 7-8). 1914-cü ildə də vəziyyət eyni cür idi. Həmin il də xəstəlikdən xeyli məhsul tələf olmuşdu. Hətta məlumatda göstərilir ki, 1913-cü ilə nisbətən həmin il 92509 pud az məhsul yığılmışdı. 1914-cü ildə İrəvan qəzasında 639, Üçmüəzzində 479, Sürməlidə 198, Aleksandropolda 298, Yenibəyaziddə 56,5, Şərur-Dərələyəzdə 44, Naxçıvanda isə 690,3 desyatın, ümumilikdə isə quberniya üzrə 2404,8 desyatın sahəyə bostan bitkisi əkilmişdi. Bu sahələrdən isə ümumi qiyməti 194747 rubl olan 476203 pud məhsul əldə edilmişdir. Məhsul az olduğuna görə yalnız yerli əhalinin tələbatına sərf olunmuşdur (10, səh. 8-9).

Beləliklə, İrəvan quberniyası bağçılıq və bostançılıq üzrə Azərbaycanın ən çox inkişaf etmiş quberniyalarından biri olmuşdu. Burada müxtəlif cür meyvələr və bostan bitkiləri əkilirdi.

ƏDƏBİYYAT

1. Линч Х.Ф. Б. Армения. Путевые очерки этюды. В двух томах. т.1. Тифлис, 1910.
2. Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа. Выпуск 21. Тифлис, 1896.
3. Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа. Выпуск 1. Тифлис, 1881.
4. Сборник сведений о Кавказе. Т.П, под редакцией главного редактора Кавказского статистического комитета Н.Зейдлица. Тифлис, 1872.
5. Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа. Выпуск 22. Тифлис, 1897.
6. Обзор Эриванской губернии за 1907 год. Эриван, 1908.
7. Обзор Эриванской губернии за 1909 год. Эриван, 1910.

8. Обзор Эриванской губернии за 1910 год. Эриван, 1911.
9. Обзор Эриванской губернии за 1912 год. Эриван, 1913.
10. Обзор Эриванской губернии за 1914 год. Эриван, 1915.
11. Развитие Еревана после присоединения Восточной Армении к России. Сборник документов 1801-1917. Составитель Т.Х.Акопян. Изд-во Ереванского Универ-та, Ереван, 1978.
12. АКАК, т. XI, Тифлис, 1886.

Ельчин Теймур оглы Гараев

**САДОВОДСТВО И ОГОРОДНИЧЕСТВО
В ИРЕВАНСКОЙ ГУБЕРНИИ
(вторая половина XIX- начале XX вв.)**

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена исследованию развитию садоводства и огородничества, которые играли важную роль в сельском хозяйстве в Иреванской губернии во второй половине XIX- начале XX вв. Следует отметить, что в фруктовых садах этой губернии выращивали различные сорта яблок, винограда, персиков, абрикосы, сливы, вишни, хурмы, айвы, инжира, орехов, гранаты, шелковицы, лохи, кизила, барбариса, в огороде-арбузы, дыни и разная зелень. Согласно некоторым источникам, много различных видов фруктов Иреванской губернии популярны были также не только на Южном Кавказе, но и в соседних государствах. Плоды не только удовлетворяли внутри потребность самой губернии, но также экспортировались в соседние провинции и государства. В статье также получило освещение не только виды садов и огородов, но управление ими.

Elchin Teymur oglu Garayev

**HORTICULTURE AND GARDENING
IN IREVAN PROVINCE
(second half of the
19th - early 20th centuries)**

SUMMARY

The article is devoted to the research of the development of horticulture and gardening, which played an important role in agriculture, in the Irevan province in the second half of the 19th and beginning of the 20th centuries.

It's should be noted that in the orchards of this province various varieties of apples, grapes, peaches, apricots, plums, cherries, persimmons, quinces, figs, nuts, pomegranates, mulberries, dogwoods, barberries, in the gardens - watermelons, melons and various types of greens. According to some sources, many different types of fruits of the Irevan province were also popular not only in the South Caucasus, but also in neighboring countries. The fruits not only satisfied the internal needs of the province itself, but also were exported to neighboring provinces and states. The article also received coverage of not only the types of gardens and vegetable gardens, but also the management of them.